

УДК: 8:81.11-81.112.12.2

**Райым кызы А.**  
ага илимий кызматкер  
*КР УИАнын Ч. Айтматов атындагы*  
*Тил жана адабияты институту*

**НАРЫН ОБЛАСТЫНЫН ЖЕР-СУУ АТТАРЫНДАГЫ  
ЛЕКСИКА-СЕМАНТИКАЛЫК ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨР**

**Райым кызы А.**  
старший научный сотрудник  
*Институт Языка и литературы*  
*имени Ч.Айтматова НАН КР*

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ В ТОПОНИМИИ  
НАРЫНСКОЙ ОБЛАСТИ**

**Raiym kyzy A.**  
senior researcher  
*Institute of Language and literature*  
*named after Ch. Aitmatov of the NAS KR*

**LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES IN THE TOPONYMY OF THE NARYN REGION**

**Аннотация.** Аймактык тил илимин өнүктүрүүдө топонимдердин семантикалык өзгөчөлүктөрүн аныктап изилдөө эң зарыл кадамдардын бири болуп саналат. Энчилүү аттардын жана топоним сыяктуу өзгөчө аталыштардын семантикасы өз-өзүнчө чечмеленип каралат. Топонимдин семантикасын аныктоодо биз топонимдердин өзгөчөлүгүн эске алып, баштапкы сөздүн семантикасына (апелляция) таянабыз. Семантикалык изилдөөдө топонимдердин энчилүү жана жалпы аталыштар системасындагы орду, кайсы бир адамдардын жана бүтүндөй бир жамааттын кебинде колдонулуш өзгөчөлүктөрү, аталган объекттерге карата сүйлөөчүлөрдүн мамилеси ошондой эле тилдик каражаттардын топонимикада колдонулушу, ар бир аталыштын уникалдуулугу эске алынат.

**Негизги сөздөр:** топоним, гидроним семантика, лексика, лингвистика, тил, тарых, география

**Аннотация.** Изучение особенностей определения семантики топонимов является необходимым этапом в деле освоения региональной лингвистики. Вопрос о сущности семантики собственных имен, а тем более таких особых наименований, как топонимы, решается неоднозначно. Определяя семантику топонима, мы основываемся на семантику исходного слова (апеллятива), учитывая своеобразие топонима, его место в системе имен собственных и нарицательных, особенности его употребления в речи отдельных людей и целых коллективов на разных временных срезах, отношение говорящих к называемым объектам, особенности используемых в топонимии языковых средств, а также своеобразие каждого топонима в отдельности.

**Ключевые слова:** топоним, гидроним семантика, лексика, лингвистика, язык, история, география

**Annotation.** The study of the peculiarities of defining the semantics of toponyms is a necessary stage in the development of regional linguistics. The question of the essence of the semantics of proper names, and even more so of such special names as toponyms, is being ambiguously resolved. Defining the semantics of a toponym, we base on the semantics of the original word (appellative), taking into account the uniqueness of the toponym, its place in the system of proper names and common names, the peculiarities of its use in the speech of individuals and entire collectives at different time slices, the attitude of speakers to the named objects, the peculiarities of the linguistic means used in toponymy, as well as the originality of each toponym separately.

**Keywords:** toponym, hydronym semantics, vocabulary, linguistics, language, history, geography.

Кайсы гана тил болбосун алардын сөздүк фонду, лексикасы жалаң гана ошол тилдеги сөздөрдөн турбайт. Кыргыз жергесиндеги топонимдердин аталышы да бир тилге эле тийиштүү эмес, тилдик катмары ар түрдүү. Жер-суу аталыштарынын жаралышы узак убакытты камтыгандыктан, алардын өзүнө гана таандык сыры, маани-маңызы болот. Бирок туюнтмасы белгисиз болгон атоолор дагы көп учурайт. Мындай аталыштардын келип чыгышын, өзөгүн талдап маңызын ачып берүү албетте оңойго турбайт, ал үчүн тактык менен далил талап кылынат.

Топонимика бул лингвистикалык илим болгону менен аны изилдөө тилчилерге гана тиешелүү иш эмес. Жер-суу аталыштарын этимологизациялоодо лингвистикалык талдоо менен бирге ошол элдин тарыхы, географиялык шарты, абалы каралат. Тактап айтканда тарых илими аркылуу, изилдөөгө алынып жаткан аймакта кандай, кайсы тилдеги уруу же эл жашап өткөндүгү аныкталса, ал эми географиялык объектилер аркылуу аталыштар изилдөөгө алынат. Кайсыл гана географиялык аталышты алып карабайлы анын келип чыгышы миңдеген жылдарды камтышы мүмкүн. Кээ бир топонимдер оозеки түрдө сакталып айтылып келген болсо, айрымдары жазуу булактарында сакталып калган. Элдердин көчүп конуу процесстеринин негизинде жаңы көчүп келген эл отурукташкан жерлерине улам ат коюп жүрүп отургандыктан, көпчүлүк жер-суу аталыштары өзгөрүүгө учураганы анык. Бирок тарыхый булактарда алардын эски аталыштары сакталып калганын көрөбүз. Чындыгында көчмөн элдин тарыхын, анын тиричилигин, тилин, экономикасынын техникасын жана табиятын билбей туруп түшүнүү өтө кыйын. Изилденген элдин тилин билбегендиктин негизинде тарыхты абдан чаташтырган өтө олуттуу каталар кездешет. Ушундай эле каталыктар жер-суу аталыштарында да кездешет.

Жакынкы Орто Азия жана Батыш Сибир аймактарындагы жер-суу аталыштары анын ичинен гидронимдердин көпчүлүгү алтай тобундагы тилдерге таандык. Мындай түпкү теги бир, тилдик окшоштуктары дал келген атоолорду коңшу Казакстан, Өзбекстан, Тажикстан, Кыргызстан, Түркмөнстан өлкөлөрүнөн жана Батыш Сибир, Тоолуу Алтай, жана РФнын бир катар аймактарынан кездештиребиз. Себеби тарыхый кырдалдардан улам түрк уруулары Орто Азия, Кичи Азия, Кавказ, Урал, Алтай ж.б. террито-

рияларга тарап, ошонун негизинде тилдик жакындык түзүлгөн. XVI-XVIII кылымдарда жогоруда аталган Орто Азия аймактарындагы элдердин бирдиктүү жазма адабий тили, маданияты болгону белгилүү. Ошол себептүү физико-географиялык объектилер болуп саналган тоо, көл, дарыя ж.б.у.с. түрк тилиндеги аталыштар анын ичинен суу аталыштары көбүрөөк сакталып калган. [7, 40]

Ал эми тарыхый маалыматтарга таянсак Орто Азия аймактарында анын ичинен кыргыз жергесинде байыркы убакта сактар, усундар жашагандыгын тарыхчылар айтып келишет. Аталган жерлерде иран тобуна кирген уруулар жашагандыктан, жер-суу аттарынын жаралышы иран тилине байланыштуу каралып, изилденип келет. Ал эми XIII кылымдарда кыргыз жергеси моңгол басып алуучуларынын кол астында калып, көп жылдар бою моңгол уруулары үстөмдүк кылганы үчүн биздин тилдик курамга, лексикабызга таасир эткен. Топонимдердин составы жалаң эле түрк тилдеринин лексикасынан турбайт, орус тилинин негизинде пайда болгон топонимдер да бар. Бул тилдеги атоолордун лексикалык-семантикалык мааниси ачык-айкын түшүнүктүү. Көбүнчө айыл конуштарына, көчөлөргө ыйгарылган. Кайсы гана тилдеги аталыштар болбосун бардыгында жалпылыктар кездешет. Себеби ар бир эл жер, суу, шаар, көчө конуш болобу өз тилинде атайт.

Ал эми жаңы пайда болгон конуштарга да ат ыйгарылат. М: Ньюйорк, Неаполь, Нейбург, Новый город, Жаңы-Талап ж.б. аталыштар жалпысынан жаңы деген маанини берип турат. Топонимдерде бул сыяктуу окшогон окшоштуктар көп. Ошондой эле географиялык терминдердин (көл, суу, тоо, токой ж.б.) катышуусу менен да көп аталыштар түзүлөрү маалым. Ат берүүнүн бир канча түрү бар. Жергиликтүү эл тарабынан, же мамлекеттик органдар тарабынан берилиши мүмкүн. Бирок өткөн мезгилде аталыштардын дээрлик көпчүлүгү жердин географиялык абалына, көчүп конуп жүргөн жерлердин түзүлүшүнө, суусунун ачуу-туздуулугуна, көлөмү менен агымына, же кайсы бир өсүмдүктөрдүн көп болушуна, табигый шарттарына жараша коюлуп отурган.

М: Карасуу, Аксуу, Ак Дөбө, Кароол Дөбө, Жан-Булак, Жон-Булак, Кара Үңкүр, Карагайың, Кашкасуу ж.б. Бирок басымдуу көпчүлүк топонимдер элдин чарбалык, тиричилик иштерине жараша коюлуп калгандыгы көрүнөт.

Топонимдерди семантикалык жактан талдоо дегенибиз ошол объектинин тарыхы, башка тилдер менен болгон байланышы деген сыяктуу нерселерди эске алуу менен иш алпаруу. Жер-суу аттарын семантикалык жактан талдай келгенде биз билген эле сөздөрдүн мааниси кеңейип, жер-суу аттары менен кошо келгенде башка мааниге ээ болуп калганын көрөбүз. Алсак *көз, баш, чоку, төш, тумшук* деген сөздөр негизинен анатомиялык терминдерге кирет. Бирок жер-суу аттарына кошулуп айтылганда башка маани келип чыгат. М: Булак башы, тоо чокусу, капчыгай төшү ж.б.

Мындан сырткары топонимдер сын атоочтор аркылуу да жасалат. Кызыл Жар, Ак Жар, Ысык-Көл, Көк-Мойнок ж.б. Кээ бир ботаникалык терминдер тактап айтканда *таш, жыгач, карагай* өңдүү аталыштар түз маанисинде эле колдонулбастан кандайдыр бир аралык, өлчөмдү туюндурун Д. Исаев эмгегинде белгилеген. [1,32] Географиялык терминдердин бири тоо (даг) түрк тилдүү элдерде *тау, даг, так* түрүндө айтылат. Таласта Күмүш-Так, Ысык-Көл өрөөнүндө Муздак деген аталыштар кезигет. Булардын экинчи компоненти тоо дегенди билдирип, ал эми биринчи компоненти анын кандай тоо экендигин көрсөтүп турат. Тактап айтканда, муз тоо, муздуу тоо же муз баскан тоо дегенди да түшүндүрөт. Ошондой эле *Сөөк* топониминин мааниси бурмаланып жутчулук учурда адамдар, малдар кырылып, сөөктөрү ошол жерде калгандыктан, ушундай аталышка ээ болгону айтылат. Бирок бул сай деген маанини берери топонимистер тарабынан белгиленген. Ошол эле *Нарын* аталышы да жүрүшүнө жараша өзгөрүп отурган. Сыр Дарыянын башталышы Нарын, ал эми Көкө Мерен, Толук Көбүк суулары кошулган жер *Дайра*, Кара Дарыя кошулган жерден баштап *Сыр Дарыя* деген атка ээ болот. Бир объектинин жергиликтүү эл тарабынан эки жолу аталганын көрүп жүрөбүз. Каракол – Прежевальск, Балыкчы–Рыбачье, Ак Суу – Беловодск ж.б.

Топонимдерди лексика-семантикалык түргө бөлүүдө тарыхый, географиялык, лингвистикалык аспектиде кароого туура келет. Бул илимдер бири-бирине тыгыз байланышкан. Дегенибиз географиялык, ботаникалык, зоологиялык багытта карай турган болсок *саз, тоо, көл, жайык, тал, карагай, терек, аюу, каман* ж.б.у.с. сөздөрдүн ошол аймактагы энчилүү аттарда кандай мааниде колдонулары эске алынат. Ошондой эле топонимдердин

басымдуу көпчүлүгүнүн жаралышына саясий-экономикалык мамилелер да таасир эткен. Мындай учурда аны тарыхый аспектиде кароого туура келет. Калмак Ашуу, Маман, Нойгут, Дөрбөлжүн Коргон, Чалдыбар деген аталыштар бар. Булардын түпкү маңызы тарых менен байланыштуу. Жер-суу аттары кылымдардан бери келе жаткандыктан, кандай тилдик каражаттардын негизинде пайда болгондугу изилдөөгө алынат. Бул аспектиде фонетикалык жактан өзгөрүүгө учураган топонимдер жана бир канча компоненттерден түзүлгөн аталыштардын кайсынысы аныкталгыч, кайсынысы аныктоочтук милдетти аткалары каралат. Жалпылап айтканда жер-суу аттарын тереңдеп ачып, кең мааниде колдонулушун изилдеп кароо семантикалык талдоого жатат.

Топонимдерди семантикалык жактан талдоо совет мезгилинен баштап жүргүзүлө баштаган. В. Н. Топоров жана О. Н. Трубачьев гидронимдерди этимологиялык жактан талдаган эмгектеринде аларды бир нече топко бөлүп караган.

Окумуштуу гидронимдерди төмөнкүдөй топторго бөлүп көрсөткөн:

1. Жалбырак, камыш, кыркмурун атоолорунан коюлган гидронимдер, 2. Жыгачтын бардык түрлөрүнөн коюлган гидронимдер, 3. Жер кыртышы, топурактын өзгөчөлүктөрүнө жараша коюлган гидронимдер, 4. Суунун түсү менен байланышкан гидронимдер, 5. Өзөн агымы менен суунун өзгөчөлүктөрүнө жараша коюлган гидронимдер, 6. Курчаган ландшафтарга байланышкан гидронимдер, 7. Суу сактагыч, ГЭСтердин аты менен байланышкан гидронимдер, 8. Эки облус, аймак ортосундагы гидронимдер ж.б.

Ал эми белгилүү окумуштуу В. А. Никонов топонимдерди үч түрлүү типке ажыраткан:

1. Географиялык объектилердин белгисине карата, 2. Объектинин жайгашкан ордуна карата, 3. Атайын коюлган топонимдер деп ажыраткан. [10, 37]

Көрүнүктүү топонимист А. В. Суперенскаянын пикири боюнча топонимдерди классификациялоо ошол аталыштардын лингвистикалык, экстралингвистикалык сыпатына карай жүргүзүү керек экендигин айтат. [12, 159] Славян топонимистери А. И. Рудных, Э. Г. Беккер, А.И. Яшенко өздөрүнүн эмгектерин классификациялоодо В. В. Топоров менен О. Н. Трубачевдин классификациясына таянган. А. И. Рудных «Гидронимикадагы семантикалык моделдер» аттуу макаласын-

да В. А. Никоновдун семантикалык классификациясына сын көз менен карап, кемчиликтерин ачык белгилеген. «Топонимдерди семантикалык белгилерине карата топтоо – кандайдыр бир атоонун качан пайда болгонун, белгилүү бир тарыхый мезгилин аныктоого жардам берет», – деп белгилеген. [11, 41] Белгилүү топонимистер А. Абдрахманов, С. Атаниязов, О. Т. Молчанова, А. А. Камалов К. Конкобаев, Д. Исаев ж.б. окумуштуулар топонимдердин лексика-семантикалык маанисин ачып, кеңири талдашкан. О. Т. Молчанова О. А. Султаньяев, К. Конкобаевге окшогон окумуштуулардын эмгектери окшош, классификациясынын негизи бир, мазмундаш десек болот.

Аталган окумуштуулардын айтымында кыргыз, казак, алтай тилдериндеги географиялык аталыштар лексикалык-семантикалык жактан алып караганда экиге бөлүнөрүн көрсөтүшкөн: 1) объектинин физика-географиялык атын көрсөткөн аталыштар, 2) адамдын турмуштук, коомдук иш аракеттерин көрсөткөн аталыштар.

Жалпы тил илиминде топонимдерди классификациялоо тарыхын карасак, семантикалык топторго ажыратуу болгон эмес, Тактап айтканда изилдөө иштери үстүртөн гана жүргүзүлгөн. Ошол эле Ф. Миклошич, П. Ваша, В. Тащицкий, С. Роспонд өндүү окумуштуулардын эмгектери топонимдерди классификациялоого арналган.

Жогорудагы фактыларга таянуу менен топонимдерди лексика-семантикалык маанисине карата төмөнкүдөй топторго ажыратууга болот:

#### 1. Жердин физика-географиялык абалын көрсөтүүчү топонимдер:

Жайык, Кең Жылга Чатыр-Көл, Кара-Үңкүр, Көл-Төр, Ак-Кыя, Бел, Таш-Дөбө, Аскалуу, Үч-Чат, Чоң Чоку, Ак-Талаа, ж.б.

Көл-Төр (*тоо башындагы көл*) – Адатта төр сөзү жогорку, сыйлуу орунду түшүндүрөт. Кыргызстанда төр компоненти катышкан бир канча топонимдер кездешет. М: Салкын-Төр, Бугулуу Төр, Көл-Төр, Шаба Төр, Кара-Булак-Төр ж.б. Булар грамматикалык жактан орун алмашып айтылып калган. Төр – верхняя часть горной долины [6, 174].

Чындыгында көрсөтүлгөн жерлер тоонун жогорку тарабында жайгашкан. Көл-Төр – төрдөгү көл, Салкын-Төр – капчыгайдын жогорку тарабынан орун алган салкын жер, Бугулуу Төр – бугулар жердегени үчүн аталган, ал эми Сөөк Төр – Төрдөгү сай деген мааниси берет.

#### 2. Жер кыртышы, топурагы, тоо тегинин өзгөчөлүгүн көрсөткөн топонимдер:

Ак-Талаа, Кара-Кужур, Кара-Турпак, Кызыл-Бел, Корумду, Кызыл-Эшме, Жошолу, Кум-Бел, Ак-Шор, Кара-Баткак, Көк-Таш, Ак-Турпак, Оттук-Таш ж.б.

**Каракужур** (*кужур* – кургак, шор жер) – Кочкор районундагы суу, Жоонарыктын (Чүйдүн алабы) оң куймасы. *Кара* сөзүнүн маанисин жогоруда белгилеп кеткендей түскө карата эмес, анын көлөмүнө жараша айтылышы. Кара сөзүнө байланышкан топонимдер түрк тилдеринде көп жолугат. Ал эми кужур (шор топурак) сөзү монгол тилине тиешелүү. Бул аймак туздуу, шор топурактуу ошол эле учурда чоң-чоң гранит аска таштар көп экендиги белгилүү. Иран тилиндеги «хеджар» аска таш деген мааниси туюнткан сөздөн келип чыккан деген да божомол бар. О. Молчанованын пикиринде Кујур — кургак, күнөздүү, катуу кыртыштуу жер экендигин көрсөтөт. [6, 209]

#### 3. Өсүмдүктөр дүйнөсүнө байланышкан топонимдер:

Ак-Терек, Алмалуу, Арчалуу-Төр, Жийде-Бак, Карагайлуу-Булак, Он Арча, Терек-Суу, Кара-Чий, Орто-Токой, Өрүктү, Чычырканактуу, Шилби-Кайың, Сары-Сөгөт, Талды, Кырчынды, Көк-Терек, Терек, Камыштуу, Ак-Чий, Көбүргөн-Төр, Шыбакты ж.б.

Терек-Суу – (терек+суу – карагайларды аралап өткөн суу). Нарын районунун Жан-Булак айылында жайгашкан. Терек, карагайларды аралап аккан суу. Жергиликтүү эл ал жерди ошого байланыштуу аташкан.

#### 4. Түскө байланышкан топонимдер:

Ак-Суу, Сары-Булуң, **Кара-Суу**, Кара-Дарыя, Кызыл-Суу, Көк-Ирим, Көк-Мойнок, Ак-Кудук, Кара-Булак, Көк-Суу, Ак-Башат ж.б.

Сары-Булуң (*Сары+булуң – кенен, чоң булуң*). Карасуу (*Кара+суу – чоң суу*) Нарындын сол куймасы. Фергана тоо тизмегинин түндүк капталындагы Капкадаш жана Карасуу көлдөрүнөн башталат. Кара менен байланышкан топонимдер түрк тилинде арбын учурайт. Бирок *кара* сөзү өңдү билдиргени менен суунун өңүнө тиешеси жок. *Су/суз/сув* топотерминдери кеңири колдонулуучу түрк тилдүү гидронимдерге кирет.

М. Кашгарийдин белгилөөсүндө анча чоң эмес дарыяларды байыркы түрктөр сув (su) – «суу», «дарыя» деп колдонушканын ырастайт. [3, 142]. Мындан сырткары белгилүү окумуштуу Э. М. Мурзаев Кара Суу деген сөздүн маанисине кайрылып, бул суулар жер алдынан толукталып турарын белгиле-

се, А. Н. Кононов Карасуу булак суусу экенин тактап айтканда дайыма тунук, таза болуп турарын ошондой эле кара деген өңгө байланышы жок экенин көрсөтүп, Карасуу аталышын «жер суусу», «жерден чыккан суу» деп атаган. [4, 84-85]

**5. Гидрографиялык өзгөчөлүктөрүнө жараша коюлган аталыштар:**

Талды-Суу, Көк-Ирим, Узун-Булак, Тогуз-Булак. Үч-Кайнар, Кашкасуу, Кара-Булак, Жылуу-Булак, Жылуу-Суу, Ак-Башат, Ак-Кудук, Ара-Көл, Туура-Суу, Ичке-Суу, Жан-Булак, Аксай, Кең-Сай, Кичи Булак, Сасык-Булак ж.б. Көк-Ирим – *(дарыянын бир бөлүгү, кичинекей дарыя)* Тогузторо өрөөнү менен аккан суу, Нарындын сол куймасы. Фергана тоо тизмегинин түндүк-чыгыш капталынан башталат. Бул гидронимдин экинчи компоненти болгон *ирим* сөзүнүн мааниси Кыргызча-орусча сөздүктө мындай берилген: Ирим биринчи мааниси ирүү, айланпа, 2- мааниси ириң, 3-мааниси ийрим. [5, 303]

**6. Айбанаттар дүйнөсүнө байланышкан топонимдер:**

Ат-Кулак, Кекилик, Тулпар-Булак, Бугулуу-Төр, Балык-Суу, Каманды, Текелик, Ала-Мышык, Жаман-Эчки, Балыкты, Текелүү-Төр, Коёнду-Төр, Жагалмай, Жыландуу-Кокту, Теке-Секирик, Ак-Тайлак мазары, Чымынды, Турналуу-Көл, Улар-Ашуу ж.б. Каманды-Суу-Нарын районундагы тоодогу суунун аталышы. Мурунку убакта бул жерлерде камандар көп болгондугу айтылат.

**7. Объектинин өзгөчөлүктөрүнө жараша кандайдыр бир нерсеге салыштыруу же окшоштуруу, иретинде коюлган топонимдер:**

Бөйрөк-Булак, Босого, Кашка-Суу, Сүттүү-Булак, Баш-Кайыңды, Жерге-Тал, Жаны-Булак, Ийри-Суу, Сариймек, Ак-Муз, Кичи-Киндик, Чоң-Киндик, Төш-Булак, Түз-Бел, Жаңы-Жер, Жалгыз-Карагай, Капка-Таш, Кайнар-Суу, Ийри-Жер, Үч-Дөбө ж.б.

Кайнар-Суу (*булак*) Кашкасуу (*таза*) – Акталаа районунун аймагы аркылуу аккан, Арпанын оң куймасы болгон Арпанын Алатоосунун түндүк-батыш капталынан башталган суу.

«Кашка» сөзү келип чыгышы түрк тили менен байланышта каралат. «бийик», «тоо», «тоолуу» деген маанини билдирет. Кашка этнониминин дагы бир мааниси «уруу башкаруучу» дегенди түшүндүрөт. Бул жөнүндө О. Каратаев: Энесайдын уруулук курамында «кашка» (хаска) деген уруу болгонун тактап айтканда жол башчы, уруу башчысы де-

ген маанини берерин айткан. [2, 102-103]. М: аттын кашкасындай таанымал. Ошондой эле кашка сөзүнүн келип чыгышы иран тилинин географиялык термини болгон каш/куш сөздөрүнө барып такалат. «Возвышенность, в которую река упирается и, огибая ее, делится на два русла» [9, 96]. Биздин пикирибизде кашка сөзү таза, тунук, нак деген мааниде колдонулган.

**8. Саясий-экономикалык абалга байланышкан топонимдер:**

Казан-Куйган, Шайтан-Көпүрө, Тал-Мазар, Мазар-Көл, Таш-Сарай, Конуш, Тоо-Мазар, Дары-Суу, (касиеттүү суу), Чийим-Таш ж.б. Мазар Көл (ыйык жер), Кошой-Коргон (чеп), Шайтан-Көпүрө, (чайпалып, термелип турганы үчүн коюлган)

**9. Адам аттарына байланышкан топонимдер:**

Козуке, Сейитбек-Кайкы, Ажыбек, Алманбет-Булак, Кожомкул, Тыныке-Булак, Ыманбек молдонун мазары, Каныкейдин көз жашы, Курман-Жайлоо, Кубат-Жайлоо, Эр Табылдынын булагы, Калыбек-Ата, Атабай-Зоо, Куйручук-Булак, Көчөк-Кыштоо ж.б.

**10. Этнонимдик топонимдер:**

Калмак-Ашуу, Жедигер, байыш, Асан-Тукуму, Бай-калмак, Коңурат, Кутчу, Кыпчак, Могол, Моңолдор, Солто ж.б.

**11. Калктуу конуштарга тиешелүү топонимдер:** Оттук, Он арча, Эки Нарын, Ак кудук, (жерден чыккан суу) Баатов, Жаңы-Жол, Калинин, Өзгөрүш, Алга, Биринчи-Май, Теңдик, Куланак, Учкун, Кеңеш, Эмгекчил, Өрнөк, 8-март, Жаңы-Талап ж.б. Оттук (чөптүү жер). Чыгыш Сибир аймагында, Буряттарда «утег» тосулган жантайыңкы короо дегенди билдирет. Якуттарда оттук чөпкө бай жерди түшүндүрөт; Түрк тилдеринде от чөп маанисинде айтылат. [8, 425]

**12. Сан компонентине байланышкан топонимдер:** Тогуз-Булак, Үчкөл, Беш-Терек, Эки-Бала мазары, Эки-Булак ж.б.

Изилдөөдө Кыргызстандын аймагындагы анын ичинде Нарын жергесиндеги топонимдер каралып, семантикалык топторго, классификацияларга ажыратылды жана колдонулуш чөйрөсү каралды. Ошондой эле окумуштуулардын семантикалык багытта изилденген эмгектери каралып, анализ жасалды.

Жогоруда көрсөтүлгөндөй өлкөбүздө айрым түпкү маңызы түшүнүксүз жер-суу аттары кездешет. Ушул сыяктуу маселелер дагы да тереңден изилденүүгө тийиш.

**Адабияттар:**

1. Исаев Д. Жер-суу аттарынын сыры. –Ф., 1978
2. Каратаев О. Кыргыз этнографиясы боюнча сөздүк. –Б.: Бийиктик, 2005
3. Кашгарий М. III: Диван лугат ат-Түрк. –Алматы, 2005
4. Кононов Н.А. О семантике слова кара и ак в тюркской географической терминологии. Изв. отд. обществ. наук АН Таджик. ССР вып. 5 –1954
5. Кыргызча-орусча сөздүк, –М., 1965
6. Молчанова О. Топонимический словарь Горного Алтая. –1979
7. Мурзаев Э. М. Очерки топонимики. –М., 1974
8. Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов. – М. 1984
9. Нафасов Т. Ўзбекстан топонимдеринин сөздүгү. –Ташкент, 1988
10. Никонов В. А. Славянский топонимический тип // Вопросы географии, №58, –М., 1962
11. Рудных А.И. Семантические модели в гидронимике. 1972
12. Суперенская А. В. Общая теория имени собственного. –М.,1973